

ПОСЛУГИ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто основи надання послуг фінансовими посередниками в умовах сталого розвитку. Висвітлено сутність понять “еколого-економічна система” і “сталий розвиток”. З’ясовано можливості застосування концепції еко-ефективності у розбудові комплексу фінансових послуг і запропоновано логічну схему організації узгодженої взаємодії фінансових посередників в умовах сталого розвитку.

The basis of services providing by financial intermediaries in sustainable development conditions are reviewed. The essence of “ecological-economic system” and “sustainable development” terms is characterized. The possibilities of applying eco-efficiency concept in creating the complex of financial services are described and the logical scheme of organization of financial intermediaries agreed interaction in sustainable development conditions is offered.

Початок ХХІ ст. поставив ряд проблем перед людством, зокрема збереження матеріального балансу біосфери і природних обмежувачів суспільного виробництва, зростання чисельності народонаселення, сутність і характер яких потребують нового підходу для їх вирішення. Тому з другої половини ХХ ст. еколого-економічний підхід дослідження економічних проблем починає набувати особливого значення в економічній парадигмі, формуючи акцент на екологічному компоненті суспільного виробництва товарів і послуг. Поширюється розуміння необхідності вирішення глобальних викликів сучасної цивілізації як комплексу економічних, соціальних і екологічних проблем. З огляду на це проблематика існування фінансово-посередницької діяльності в контексті сталого розвитку видається актуальною.

Українські вчені недостатньо активно працюють у напрямку аналізу діяльності фінансових посередників в умовах сталого розвитку. Наявні нечисленні дослідження, як правило, присвячені уточненню поняття “сталий розвиток”, його еволюції та загальній характеристиці [1, 4, 8]. Існує ряд досліджень, в яких аналізуються окремі напрямки розвитку економічних систем з урахуванням екологічного акценту [4, 5, 6]. Проте єдиного підходу щодо аналізу діяльності

фінансових посередників в умовах балансу біосфери і економічних систем в літературі немає.

Отже, мета статті полягає в тому, щоб охарактеризувати основи надання послуг фінансовими посередниками в умовах сталого розвитку.

Для досягнення мети передбачається вирішення таких основних задач: 1) висвітлити сутність понять “еколого-економічна система” і “сталий розвиток”; 2) проаналізувати ступені сталості і засади розвитку економічних систем в її контексті; 3) з’ясувати можливості застосування концепції еко-ефективності у розбудові комплексу фінансових послуг; 4) побудувати логічну схему організації узгодженої взаємодії фінансових посередників в умовах сталого розвитку.

Характерними рисами сучасної світової економічної системи є прогресуючі масштаби використання природних ресурсів, стрибкоподібне ускладнення взаємодії в системі “людина – природа”, інтенсивність техногенного впливу на навколишнє природне середовище тощо.

Системний аналіз різновидів об’єднань певних господарських традицій з природою вилікає до життя різноманітні варіації назв таких об’єднань. Так, досить часто в літературі можна зустріти терміни “еколого-економічна система”,

“економіко-екологічна система”, “біоекономічна система” та ін., що не виключає вивчення схожих об’єктів авторами різних досліджень.

Частіше за інші використовуються терміни “еколого-економічна система” і “економіко-екологічна система” [1, с. 114]. Вони утворені з використанням однакових слів, проте це не є свідченням їх тотожності. Кожен із термінів має свою внутрішню пріоритетність побудови. Наприклад, термін “економіко-екологічна система” провідну роль відводить економіці і в такому випадку дослідження має концентруватися переважно на питаннях виробництва і пов’язаних з ним технологіях, задоволенні економічних потреб людини, на фоні яких залишаються екосистемні проблеми. Такий підхід дистанціював людське суспільство від природи та її законів, що погіршило їх взаємодію і кінцею кінцем привело до необхідності перегляду сутності цієї взаємодії.

Термін “еколого-економічна система” можна трактувати як такий, що фіксує домінування законів природи у взаємовідносинах “людина – природа”. В цьому контексті розвиток людської цивілізації є можливим за умов нормального функціонування зовнішнього середовища, а інтереси людини не зазнають утискань і знаходяться в балансі з можливостями екологічних систем.

Отже, відмінності в термінології можна пояснити різними позиціями науковців, які вживають ті чи інші терміни у своїх дослідженнях. В цілому під еколого-економічною системою розуміють обмежену певною територією частину техносфери, в якій природні, соціальні та виробничі структури і процеси поєднані взаємопідтримуючими потоками речовини, енергії та інформації [1, с. 114].

Існують певні розбіжності і стосовно трактування терміна “sustainable development” (український переклад – “сталий розвиток”, або “стійкий розвиток”, російський переклад – “устойчивое развитие”), який був введений до широкого вжитку з часів схвалення Генеральною Асамблеєю ООН доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку, яку очолює норвезький прем’єр-міністр Г.Х. Брунтланд (“Брунтландська доповідь”, 1987 р.).

При першому і широкому наближенні цей термін відображає усвідомлення людською цивілізацією того факту, що домінуючі ідеї соціально-економічного розвитку ХХ ст. дійшли своєї межі і не спроможні подолати ті виклики, що з’явилися перед людьми на початку ХХІ ст. У офіційних документах конференції у Ріо-де-Жанейро зазначається, що різні економічні системи і моделі не виправдали себе, свідченням чого, у першу чергу, є ескалація екологічної кризи в масштабах усього світу.

Ідеї і принципи, концепція і стратегія стійкого розвитку були зафіксовані у рішеннях конферен-

ції ООН з охорони навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), де голови держав схвалили план дій зі сталого розвитку, який отримав назву “Порядок денний на ХХІ століття” [2].

Різні автори вже неодноразово відмічали неточність українського перекладу терміна “sustainable development”, з огляду на що в офіційних документах та літературі існує не один десяток його трактувань. Дійсно, визначення “сталий розвиток” означає просто стійке, постійне зростання. У той же час у європейських мовах sustainable development, nachhaltige Entwicklung, developement durable мають більш вузький сенс. Це – розвиток, “який продовжується” (можна навіть сказати: “самодостатній”), тобто такий, який не протирічить подальшому існуванню людства і розвитку його у певному напрямку. У багатьох вітчизняних дослідженнях наголошується, що, за всіх інших рівних умов, поєднання в межах одного поняття таких термінів, як “сталість” і “розвиток” є неприродним [1, 115].

Семантика терміна починає формуватися з 60-х років ХХ ст., коли в науках біологічного напрямку (біологічна екологія та популяційна динаміка) використовували термін sustainability у значенні “самопідтримованості”, “припустимості” в розвитку біологічних спільнот. Він означав такий розвиток тієї чи іншої популяції, що узгоджувався з розвитком екосистеми, до якої належала популяція, тобто розвиток популяції, що не руйнує екосистему, її існування [1, с. 115]. Ставши визначенням до поняття “розвитку” вийшов за межі суто біологічних наук і вживається в соціології, політекономії, загальній екології та суспільно-політичній лексиці для означення певного типу суспільного і економічного розвитку, що базується на ідеї узгодження темпів економічного та соціального розвитку з можливостями природних систем забезпечувати ці темпи мінеральними та біологічними ресурсами – з одного боку та межами здатності біосфери до асиміляції забруднень та інших негативних впливів господарської діяльності – з іншого.

В розумінні “самопідтримованості”, “допустимості”, “життєздатності” є визначенням до понять “суспільство”, “спільнота”, “економіка”, “зростання” з метою означити нову якість традиційних термінів. У побутовій лексиці часто підмінюється терміном “стійкість”, “стійкий”, що використовується переважно для характеристики певних механічних процесів та механічних систем (“стійкий рух”, “стійка рівновага” тощо).

Таким чином, широкий спектр трактувань дослідниками і офіційними особами поняття “сталий розвиток” зумовлюється кількома факторами, головними серед яких є: 1) філологічний (особливості перекладу іноземного терміна);

2) міждисциплінарний характер утворення (історично прообрази терміна виникли в межах біологічних наук і були адаптовані і доповнені до наук економічних); 3) процес термінологічного оновлення (модифікація існуючих термінів через імплантацію нових з метою означити нову якість традиційних термінів).

Чисельні тлумачення поняття “сталий розвиток” є варіаціями його класичного визначення, даного Комісією ООН з розвитку і навколишнього природного середовища, згідно з яким сталий розвиток означає такий розвиток, який, забезпечуючи потреби нинішнього покоління, водночас не позбавляє майбутні покоління можливості задовольняти власні життєво необхідні потреби [3]. З огляду на це будь-який соціально-економічний розвиток має здійснюватись в умовах екологічної безпеки відтворювальних процесів, забезпечити для наступних поколінь наявність повноцінного життєвого середовища і достатньої кількості природних ресурсів. Отже, сталий розвиток означає узгоджений розвиток трьох компонентів: економічного, соціального, природного.

Проблеми узгодження темпів і масштабів соціально-економічного розвитку з його екологічною безпекою досліджувалися багатьма вченими, які представляють різні галузі науки. Їх бачення екологобезпечної соціально-економічної еволюції людства має розкид від поступового обмеження потреб і відповідного скорочення споживання і виробництва до збільшення темпів економічного зростання як фундаменту для розв’язання в тому числі й екологічних проблем. На нашу думку, в кожному з означених підходів до вирішення еколого-економічних проблем є раціональне зерно. Втім, визнаючи рівноцінність кожного члена тріади “суспільство – економіка – природа”, усе ж вважаємо, що в сукупності складових сталого розвитку визначальне місце належить економічній, оскільки саме вона формує передумови для сталого функціонування решти підсистем. Стосовно соціальної сфери це твердження очевидне. Вплив, який справляє економічний розвиток на стан навколишнього природного середовища, апіорі є деструктивним у зв’язку з об’єктивною необхідністю вторгнення в природний хід процесів в екосфері для забезпечення життєво необхідних (хоча б і мінімальних) потреб людей. Водночас піднесення рівня економічного розвитку означає не тільки посилення техногенного навантаження на природу, а й можливість впровадження ресурсозберігаючих та екологобезпечних технологій, удосконалення систем контролю і попередження екологічних катастроф, підвищення загальної екологічної грамотності населення. Отже, не стільки самі по собі економічний розвиток і економічне зростання впливають на стан навколишнього природного середовища, скільки їх напрями і способи забезпечення.

Пропорції економіки повинні формуватися з урахуванням необхідності дотримання екологічних обмежень. Цим досягатиметься узгодженість економічної та екологічної компонент сталого розвитку. Взаємне узгодження розвитку економічної та соціальної складових забезпечується за умови переорієнтації економічного зростання із самоцілі на задоволення соціальних потреб. Інакше кажучи, економічне зростання має супроводжуватися адекватними соціальними перетвореннями та сприяти вирішенню проблеми підвищення якості навколишнього природного середовища. В іншому випадку зростання економіки буде позбавлене будь-якого сенсу з точки зору потреб розвитку людства. Тому дедалі частіше проблеми економічного розвитку і зростання досліджуються спільно з аналізом якості цього зростання. Якісні аспекти економічного зростання характеризуються стабільністю його темпів, а також поліпшенням стану соціальної та екологічної сфер. У свою чергу, підвищення якості економічного зростання справляє зворотний позитивний вплив не тільки на темпи економічного зростання, а й на їх сталість. Із часом подібна взаємозалежність дедалі посилюватиметься. Якість соціальної сфери і навколишнього природного середовища перетворюється на вирішальний фактор досягнення економічної сталості.

Таке розуміння сталого розвитку знаходиться в рамках концепції “критичної сталості”. Ця концепція займає проміжне положення між концепціями “суворої” та “слабкої” сталості [4]. Усі вони співвідносять економічне зростання (у значенні зростання добробуту) зі станом екологічного сектора. Концепція “суворої сталості” передбачає першість екології над економікою, яка виражається у наявності вимоги непогіршення (за всіма показниками) екологічної сфери у процесі соціально-економічного розвитку суспільства та у відсутності можливості взаємозамін природних і економічних ресурсів, які формують суспільний добробут.

Згідно з концепцією “слабкої сталості”, збереження або зростання з часом сукупного капіталу (як суми природного та створеного людиною капіталів) мають відбуватися без необхідності виконувати вимогу щодо відсутності можливості взаємозамін його складових.

У рамках концепції “критичної сталості” передбачається, що природні та економічні блага у процесі формування суспільного добробуту можуть бути взаємозамінні, проте у певних межах, які визначаються так званим “критичним рівнем якості навколишнього природного середовища”. У загальному вигляді концепція “критичної сталості” може бути виражена вимогою не зменшення у процесі соціально-економічного розвитку сукупного капіталу за умов дотримання вимоги неперевикнення індикаторами стану навколишнього природного середо-

вища мінімально допустимого рівня. Отже, даний підхід до вибору напрямів соціально-економічного розвитку встановлює певний “екологічний коридор” для економічного розвитку, узгоджуючи останній з адаптаційними можливостями навколишнього природного середовища.

Таким чином, сьогодні поняття сталого розвитку має досить чітке визначення (хоча і не беззаперечно через неточний переклад англійського аналога) і до того ж чималих трактувань. Тим часом поняття сталого економічного розвитку потребує ідентифікації. З огляду на це, оскільки йдеться про розвиток економічних систем (материнських) в цілому і системи фінансового посередництва (відкрита), яка має нижчий рівень ієрархії, зокрема, треба згадати, що являють собою система, а також її статична і динамічна сталість.

У загальному розумінні система – це засіб досягнення мети. Основними особливостями системи є цілісність, структурованість, відносна відокремленість від оточуючого середовища, підпорядкованість усій організації системи певній меті. Під оточуючим середовищем у даному випадку мається на увазі те, що знаходиться поза рамками системи і взаємодіє з нею. Для системи фінансового посередництва, що розглядається у взаємодії з соціальною і екологічною сферами, останні являють собою оточуюче середовище. Крім того, до нього належать і економічні системи ієрархічно вищих рівнів.

У свою чергу, розвиток системи у загальному розумінні трактується як процес її переходу з одного стану в інший, що супроводжується зміною її якісних і кількісних характеристик. Причому розвиток не обов'язково означає зростання, оскільки система може розвиватися і за відсутності зростання (зокрема внаслідок переходу в новий, але порівняно гірший стан).

Сталість системи визначається як її здатність нівелювати наслідки здійсненого на неї впливу, зберігаючи власну цілісність і структурну збалансованість. При цьому треба особливо наголосити, що збереження системою сталого стану не передбачає незмінності значень її параметрів – вони можуть змінюватися в рамках області сталості. Інакше кажучи, стан системи є тією чи іншою мірою сталим доти, доки значення її параметрів знаходяться у цих рамках. Останні визначають граничні здатності системи до самовідновлення, а поза ними вона руйнується або переходить в іншу якість [4].

Сталість економічної системи досліджується переважно у зв'язку з аналізом її рівноважних станів. Область сталості економічної системи формується під впливом її базових характеристик, основних особливостей, характеру розвитку тощо. Так, чим вищим є вихідний рівень розвитку системи (або так звані “стартові умови”), тим більший запас міцності вона має. Розвиток, який супроводжується зростанням

системи, розширює рамки області її сталості. І навпаки – розвиток, результатом якого є зменшення значень параметрів системи та підвищення ступеня їх взаємної невідповідності, звужує рамки області сталості системи і тим самим знижує її саморегуляторні можливості. Згідно з цим розумінням, відносно сталою, тобто такою, що має певний рівень сталості, можна вважати і деградує систему (доти, доки значення її параметрів не вийшли за рамки області сталості). Оскільки сталість – поняття відносне, то визначення напряму зміни наступних станів системи відбувається шляхом порівняння значень її параметрів з їх базовим (або певним оптимальним, нормативним тощо) рівнем. Кількісне порівняння станів системи (які знаходяться в рамках області сталості) у різні моменти часу здійснюється шляхом визначення рівнів сталості таких станів за допомогою відповідних її показників.

З точки зору статистики економічна система розглядається у певному застиглому стані рівноваги її елементів, тобто за умов відсутності їх розвитку. Динамічний підхід передбачає дослідження системи в процесі зміни її елементів та їх співвідношень. Тому в динаміці сталість економічної системи фактично означає її сталий економічний розвиток. Його можна трактувати як послідовну зміну сталих станів системи, кожний з яких, принаймні, не є гіршим порівняно з попереднім. Треба зазначити, що вимога непогіршення наступних станів стосується насамперед економічних систем, які мають досить високі вихідні рівні розвитку. Для решти систем однією з ознак їх сталого розвитку має бути економічне зростання. При цьому таке зростання не можна пов'язувати лише з кількісними змінами. Воно, як зазначалося, повинно супроводжуватися і підвищенням якісного рівня системи.

Отже, економічна сталість, або сталість економічного розвитку, – це здатність економічних систем зберігати стабільне збалансоване зростання [4]. При цьому збалансованість має стосуватися елементів економічної системи, а також проявлятися у взаємодії системи зі своїми надсистемами (наприклад макро- і мегарівнів) та з рештою систем, які з нею контактують, зокрема – екологічною і соціальною. У цьому визначенні фактично об'єднано трактування сталості як стану економічної системи і формулювання сталого розвитку, дане комісією ООН.

Варто також зупинитися на причинах використання саме слова “сталий” стосовно економічного розвитку. По-перше, це пов'язано з тим, що такий розвиток, як указувалося, розглядається нами як складова сталого розвитку в його класичному визначенні. По-друге, термін “сталість” – у тому розумінні, в якому ми його вживаємо стосовно економічних систем, цілком узгоджується з давно прийнятим у сфері

природничих наук (який означає структурну збалансованість об'єкта). Таке трактування додає більшої глибини змістовому наповненню поняття "сталість" порівняно з такими поняттями, як, наприклад, "стійкість" або "стабільність". З огляду на все сказане, "сталість" і "стійкість" економічного розвитку не можна вважати ідентичними поняттями [4].

Економічна система являє собою складний об'єкт досліджень. Вирішення будь-яких проблем, що виникають у процесі функціонування таких об'єктів, вимагає застосування інструментів системного аналізу. На його початковому етапі формується проблема, що потребує розв'язання. Далі визначаються кінцева мета, що має бути досягнута в процесі вирішення цієї проблеми, супутні цій меті підцілі, можливі способи їх реалізації та необхідні для цього ресурси всіх видів, а також здійснюється відбір найприйнятніших напрямів і засобів досягнення поставленої глобальної мети.

Як указувалося, проблема полягає в забезпеченні сталого розвитку економічної системи. Згідно з даними нами визначенням такого розвитку, глобальною метою вирішення окресленої проблеми є досягнення тривалого збалансованого економічного зростання. Тривалість періоду економічного зростання, достатня для підтвердження тенденції його додатних темпів, має становити не менш як два десятиліття, хоча й такий строк, особливо для країн з низькими стартовими умовами, може виявитися недостатнім для закріплення одержаних результатів. Не менш важливою і при цьому складнішою умовою досягнення економічної сталості є забезпечення збалансованості розвитку. Тут узгодженість повинна підтримуватися між структурними підрозділами економічної системи, а також між нею як цілим, соціальною сферою і навколишнім природним середовищем. У загальному випадку такою, що збалансовано розвивається, можна вважати систему, в якій у довгостроковому плані задовольняється оптимальний сукупний попит. Під останнім розуміється попит, який є не просто платоспроможним, а зумовленим об'єктивними потребами і ними ж обмеженим у рамках "екологічного коридора".

Паралельно з визначенням глобальної мети розвитку національної соціально-економічної системи має бути побудована ієрархічна сукупність цілей для поетапного досягнення кінцевого результату. Також важливо не помилитися з визначенням черговості у практичній реалізації поставлених цілей. Спочатку має бути сформоване так зване "ядро національної соціально-економічної системи", яке виступить у ролі додаткового стабілізатора її розвитку. До складу сфер і окремих видів діяльності, які утворюють це ядро, доцільно ввести ті з них, продукти яких є стабільно затребуваними, насамперед, у середині країни. Найлогічніше відібрати їх зі

сфер продовольчого забезпечення, виробництва товарів широкого вжитку, медичного обслуговування, соціального забезпечення, використання природних ресурсів. У цих сферах слід виділити обмежену кількість найпріоритетніших напрямів розвитку і підтримати їх на державному рівні. Забезпечивши сталість розвитку таких сфер, тобто сформувавши з них стрижень національної соціально-економічної системи, який не піддається значним коливанням, держава зможе розраховувати на забезпечення достатнього рівня соціальної стабільності, що, у свою чергу, створить передумови для досягнення економічної сталості та впевненого поступу шляхом реформ.

Водночас треба дослідити наявні та потенціальні можливості для освоєння певних сегментів світового ринку вітчизняною продукцією і послугами, яка, з огляду на свої новизну або якісні характеристики, користуватиметься попитом і в результаті цього забезпечуватиме приплив експортних надходжень. Причому державну фінансову підтримку доцільно направляти виключно на реалізацію конкретних проектів, результати яких у вигляді певних товарів гарантовано знайдуть своїх покупців. З огляду на це посилюється роль системи фінансового посередництва, яка оптимізує, раціоналізує і сприяє підвищенню рівня ефективності використання фінансових активів, інвестицій, а також інтенсифікує запровадження інноваційних технологій в масштабах національної економіки. При цьому спроможність бізнесу знайти адекватний баланс між отриманням прибутку, збереженням довкілля та соціальною справедливістю буде одним із вирішальних чинників для успішного переходу до стійкого розвитку.

Вітчизняна система послуг фінансових посередників в умовах сталого розвитку, найвірогідніше, буде визначатися такими основними факторами, як:

1. Величина оптимального сукупного попиту, який є платоспроможним і зумовлюється об'єктивними потребами і ними ж обмежений у рамках "екологічного коридора".
2. Глобальна переорієнтація матеріальних, трудових, фінансових ресурсів на користь енергоефективних, ресурсозберігаючих, високотехнологічних, наукомістких та екологічно безпечних галузей України.
3. Інтерналізація екстерналій – трансформування зовнішніх екологічних і соціальних факторів, пов'язаних з виснаженням природних ресурсів і забрудненням довкілля, у внутрішні витрати виробництва та їх включення в процес ринкового ціноутворення.
4. Зміна структури сукупного капіталу на користь людського і як наслідок – збільшення нематеріальних потоків фінансів, інформації та інтелектуальної власності в контексті переходу до інформаційного суспільства.

5. Реалізація національної політики сталого регіонального розвитку.

З огляду на зазначені фактори, фінансове посередництво в Україні може піти шляхом використання концепції еко-ефективності у розбудові комплексу фінансових послуг.

Ця концепція була вперше запроваджена в 1992 р. швейцарським промисловцем і мільярдером Стефаном Шмідгейні в його роботі “Зміна курсу”, який був переконаний, що рухи “зелених” неспроможні вирішити зазначені проблеми [5]. Пізніше концепція “еко-ефективності” була взята на озброєння та детально розвинута Всесвітньою Бізнесовою Радою Сталого Розвитку з тим, щоб пояснити підприємцям, що в кінцевому підсумку ресурсоекономне та екологічно свідоме господарювання є вигідним і цілком рентабельним. В цілому вона зорієнтована на створення економічної вартості й принципи функціонування бізнесу та є більш пов’язаною з бізнесовим середовищем, власне виросла з нього.

Бізнес, що прагне бути еко-ефективним, має працювати в таких напрямках: зменшувати матеріаломісткість своїх товарів та послуг; скорочувати енергоспоживання своїх продуктів; зменшувати поширення усіх видів токсичних речовин; підвищувати можливість вторинного використання матеріалів; збільшувати стале використання поновлюваних ресурсів; збільшувати довговічність (термін використання) своєї продукції; нарощувати сервісне обслуговування своїх товарів і послуг.

Концепція еко-ефективності поширюється на весь життєвий цикл – інженерну розробку і дизайн, виробництво, транспортування, технічне обслуговування й експлуатаційні витрати, утилізацію чи захоронення – тим самим охоплює характеристики як процесів, так і самих товарів чи послуг.

В її основу покладена ідея поєднання економічної та екологічної ефективності з метою створення більшого економічного добробуту з меншими втратами для довкілля. Згідно з визначенням, сформульованим Всесвітньою Бізнесовою Радою Сталого Розвитку у 1993-1996 роках, “еко-ефективність досягається шляхом виробництва конкурентоспроможних товарів і послуг, що задовольняють людські потреби та забезпечують належну якість життя, при постійному зменшенні ресурсоемності та екологічних наслідків упродовж їх повного життєвого циклу принаймні до рівня, який відповідає нашій оцінці ресурсно-екологічного потенціалу нашої планети” [5].

Еко-ефективність як бізнесова стратегія спрямована на те, щоб перетворити виклики сталого розвитку на нові сприятливі можливості для розвитку бізнесу. Оскільки сучасні ринки відрізняються високим динамізмом, то під час постійної адаптації до них бізнес може впроваджувати цю стратегію на трьох рівнях [5]:

1. Еко-ефективні процеси. Перехід від витратної концепції “очистки на кінці труби” до інтегрованих методів екологічного управління. Компанії здійснюють загальну оптимізацію всіх процесів, мінімізують як використання ресурсів, так і екологічні наслідки, що призводить до сукупного зменшення операційних витрат.
2. Створення нових та кращих продуктів. Товари і послуги, що відповідають правилам еко-дизайну та забезпечують вищі функціональні якості, насправді підвищують еко-ефективність. Такі еко-інновації створюють для компаній нові прибуткові бізнесові можливості й ринкові ніші, розширюють їх присутність та збільшують їх частку на ринку.
3. Вплив на ринкові механізми. Продаж споживачам не товарів, а їх корисних функцій або послуг, тобто переважно доданої вартості продукції. Зокрема, лізинг обладнання, замість його продажу, зміщує інтерес виробника до довговічності обладнання, можливості його модернізації в процесі експлуатації та кінцевої вторинної переробки матеріалів після закінчення терміну його використання. Це сприяє створенню замкнених циклів виробництва та утилізації. Тим самим бізнес отримує можливість зростати, корисна вартість, яку споживає кінцевий користувач, вимагає менших ресурсів, а екологічні наслідки зменшуються.

Стратегія еко-ефективності може бути успішно застосована компанією з будь-якого сектора економіки, незалежно від її розміру і місцезнаходження, тим самим вона є придатною для бізнесу в країнах, що розвиваються, та в країнах з перехідною економікою. А для підприємств такої індустріалізованої країни, як Україна, вона особливо актуальна.

Таким чином, на мікрорівні стратегія еко-ефективності є одним із головних двигунів переходу бізнесу до принципів сталого розвитку, оскільки допомагає зрозуміти, що можна одночасно виробляти кращі товари та послуги, скорочувати використання ресурсів, завдавати меншої шкоди довкіллю, покращувати економічні показники та здобувати переваги на ринку.

Недоліком є те, що вона не включає в себе соціального виміру сталого розвитку. Однак бізнес може поширити досвід, набутий при запровадженні цієї стратегії, й далі – на сферу соціальної відповідальності, чому має сприяти і розробка Всесвітньою Бізнесовою Радою Сталого Розвитку ширшої концепції “Відповідального підприємництва”, яка охопить усі три виміри сталого розвитку.

Використовуючи ідеї концепції “еко-ефективності”, фінансові посередники у своїй діяльності будуть орієнтуватися на потреби суспільства і бізнесових структур. В умовах переходу України до сталого розвитку такими головними потребами, на нашу думку, можуть бути: 1) збе-

реження фінансових активів і їх примноження для наступних поколінь; 2) отримання фінансових ресурсів задля фінансування енергоефективних, ресурсозберігаючих, високотехнологічних, наукомістких та екологічно безпечних технологій виробництва товарів і послуг; 3) необхідність здійснення надійних і швидких трансфертів фінансових активів від однієї економічної одиниці до іншої; 4) ефективне розміщення тимчасово вільних фінансових активів; 5) страхування фінансових ризиків та ін. об'єктів; 6) отримання бізнес-інформації тощо.

Цілком логічним уявляється, що для задоволення таких потреб ядро майбутньої системи послуг фінансових посередників будуть складати такі пріоритетні послуги: 1) депозитні (залучення фінансових активів на депозит, відкриття заощаджувальних рахунків, довірче управління майном і фінансовими ресурсами та ін.); 2) кредитні (видача кредитів, відкриття поновлюваних кредитних ліній, оплата рахунків, оформлення векселів і т.д.); 3) платіжно-розрахункові (перекази коштів, оплата за рахунками, система електронних платежів та ін.); 4) інвестиційні (купівля-продаж цінних паперів, валюти, пайових інструментів, часток бізнесу або статутних фондів і т.д.); 5) страхові (страхування фінансових, валютних, форс-мажорних ризиків, відповідальності та багато ін.); 6) консалтингові (консультування, поради, наука та ін.).

Не менш актуальними в умовах сталого розвитку напрямками надання фінансових послуг вважаємо такі сфери: структуроване фінансування на фондовому ринку; випуск та обіг корпоративних боргових інструментів; іпотечні послуги і операції; консорціумне кредитування; медичне, пенсійне страхування, страхування життя та сільськогосподарських ризиків; недержавне пенсійне забезпечення та ін.

Як показники діяльності фінансових посередників в умовах сталого розвитку нами

пропонується використовувати індикатори, розроблені ООН і ЄС в частині виміру рівня сталого економічного розвитку. Окрім того, можуть бути використані і більш специфічні показники, наприклад: розмір активів фінансових посередників до ВВП; величина і темпи чистих заощаджень; рівень чистої заборгованості як в межах країни, так і в певному регіоні; рівень інвестування; просторова концентрація фінансових посередників і в розрахунку на 1000 осіб тощо.

Використовуючи концепцію сталого розвитку, фактори, показники і потреби споживачів, що впливають на комплекс послуг, побудуємо логічну схему організації узгодженої взаємодії фінансових посередників.

На схемі: ФП1, ФП2, ФП3, ФПn – окремі фінансові посередники, що складають систему; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 – типи взаємодії.

Типи взаємодії:

1. Інформаційна (кредитні бюро; обмін фінансовою інформацією, що не становить комерційну таємницю; бази даних історії користування фінансовими послугами споживачами; реклама);
2. Ресурсна (взаємне кредитування; спільне фінансування проектів; консорціумне кредитування та ін.);
3. Лобістська (лобіювання спільних інтересів, розробка основних засад, що лягають в основу законопроектів та ін.);
4. Організаційна (утворення об'єднань професійних учасників того чи іншого ринку або типу посередництва, представництв);
5. Гарантійна (видача, облік, здійснення погашень зобов'язань за гарантіями);
6. Державна (виконання законодавчих актів; утворення саморегулювальних організацій; обов'язкова звітність і т.д.);
7. Виробнича (розробка, проектування, тестування, виробництво і сервісний супровід фінансових послуг).

Отже, з проведеного дослідження випливає, що аналіз фінансово-посередницької діяльності в умовах сталого розвитку є важливим для забезпечення ефективної діяльності фінансових установ у контексті взаємодії сторін трикутника “природа – економіка – суспільство”.

Аналіз публікацій з проблематики сталого розвитку дозволяє зробити висновок про відсутність єдиного підходу щодо аналізу діяльності фінансових посередників в умовах балансу біосфери і економічних систем.

Характеристика сутності понять “еколого-економічна система” і “сталий розвиток” слугує основою для визначення градацій сталості та засад розвитку економічних систем в її контексті.

Визначено, що застосування концепції еко-ефективності у розбудові комплексу фінансових послуг надає можливості адаптації фінансових посередників до нових факторів, умов їх діяльності та потреб споживачів.

Запропоновано логічну схему організації узгодженої взаємодії фінансових посередників в умовах сталого розвитку.

Перспективи подальших наукових досліджень пов’язуються з подальшим уточненням дефініцій “еколого-економічна система” і “сталий розвиток”, визначенням кола ключових індикаторів розвитку послуг фінансових посередників в умовах сталого розвитку і вдосконаленням схеми взаємодії фінансових посередників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борщук Є., Загорський В. Концепція сталого розвитку і проблеми оптимізації еколого-економічних систем // Регіональна економіка. – 2005. – № 3. – С. 113-119.
2. Ріо-де-Жанейро-Йоганнесбург: паростки ноосферогенезу і відповідальність за майбутнє / Шевчук В.Я., Білявський Г.О., Саталкін Ю.М. та ін. – К.: Геопринт, 2002. – 118 с.
3. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию (<http://www.un.org/russian/documen/declarat/declarat.htm>).
4. Шубравська О. Сталый економічний розвиток: поняття і напрям досліджень // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 36-42.
5. Вовк В. Україна в контексті сучасних тенденцій і сценаріїв світового розвитку (<http://www.ji.lviv.ua/n22texts/vovk.htm>).
6. Коцюба А.С. Концепция устойчивости экономических систем: микроэкономический аспект // Стратегія економічного розвитку України. – 2002. – № 2 (9). – С. 429-431.
7. Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів // Регіональна економіка. – 2006. – № 2. – С. 90-97.
8. Гражевська Н. Траєкторії економічних трансформацій в умовах глобалізації // Банківська справа. – 2006. – № 4. – С. 29-35.